

OSMANLI DEVLETİ'NDE TÜTÜN KAÇAKÇILARIYLA MÜCADELE: NİĞDE ÖRNEĞİ

FIGHT AGAINST TOBACCO SMUGGLING IN THE OTTOMAN STATE: NİĞDE CASE

Serdar ÖSEN*

Öz

1883 yılında tekel işletmesi olarak Reji şirketinin kurulması Osmanlı Devleti'nde tütün tarımının seyri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Reji İdaresi 1883 yılından 1925 yılına kadar 42 yıl tütün işletmecisi olarak çalışmıştır. Bu süre içinde idare ile Osmanlı Hükümeti, tütün çiftçisi, tütün tüccarı, mahalli idareler ve Türk halkı arasında çeşitli ilişkiler olmuştur. Reji idaresinin uygulamaları ve yaptırımlarına karşı halktan bazı kesimlerin tütün kaçakçılığına başvurması da söz konusu olmuştur.

Bu çalışmada yukarıda bahsettiğimiz üzere Reji İdaresinin uygulamalarına karşı Türk halkının hafızasında önemli bir yer tutan tütün kaçakçılığı, bu çerçevede kaçakçıların Trabzon'dan Adana'ya uzanan güzergâhları ve Niğde'de tütün kaçakçılarına karşı gösterilen mücadeleye değinilecektir.

Anahtar Kelimeler

Reji, Kolcu, Trabzon, Ziya Bey, Misli

Abstract

With the establishment of Regie company in 1883 as Tekel (monopoly) company tobacco agriculture in Ottoman State entered into a drastic course. Reji Administration operated as a tobacco manager for 42 years between 1883 to 1925. During that period various relationships were practiced among Reji Administration and Ottoman Government as well as tobacco laborers, tobacco

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, serdarosen@karabuk.edu.tr

traders, local administrations and Turkish citizens. As a reaction against Reji administration's sanctions and practices, certain segments from the population were diverted to tobacco smuggling.

As mentioned hereinabove, present study is an attempt to shed light to the memorable tobacco smuggling which sprang as a reaction against Regie Administration's sanctions and practices. In line with this framework, the routes that smugglers followed from Trabzon to Adana and the fight given in Niğde against tobacco smugglers shall be examined.

•

Keywords

Regie, Koldju (Guard), Trabzon, Ziya Bey, Misli

•

GİRİŞ

Tütün¹, günümüzde 120'den fazla ülkede ekimi yapılan ve tarihi sekiz bin yıl öncesine dayanan bir tarım ürünüdür. XV. yüzyıl sonuna kadar sadece Amerika kıtasında yerliler tarafından kullanılan ve kendilerine yetecek şekilde üretimi yapılan tütün Avrupa'ya, 1492 yılında Christoph Colomb'un Amerika'yı keşfi ve bunu takip eden yıllarda gelmiştir. (Yılmaz 2007: 3) Osmanlı ülkesine ise, XVI. yüzyılın sonlarında İngilizler tarafından getirilmiştir. Avrupa'da ortaya çıkmasından yaklaşık 50 yıl sonra kullanılmaya başlandığı, ancak tohumunun kimler tarafından getirildiği, nerelerde yetiştirildiği ve ilk önce nerelerde içilmeye başlandığı bilinmemektedir².

İlk dönemlerde yasaklanması yolunda girişimlerde bulunulmasına rağmen (Zeki 1928: 13-14.) tütünün kullanımı Osmanlı Devleti'nde hızla yayılmış ve ilerleyen dönemlerde önemli bir tarım ürünü ve devlet içinde önemli gelir kaynaklarından birisi haline gelmiştir. (Ünal 2007: 23-25; Oktar 2007: 45-46) Osmanlı devleti toprakları içerisinde önemli tütün üretim merkezlerinden birisi de Trabzon eyaleti idi. Akçaabat ve Trabzon'un toplam tütün üretimi 1890 yılında 1.200.000 kilo iken bu rakam 1898 yılında Trabzon vilayeti genelinde olmak üzere on milyon kiloyu bulmaktaydı. (Karaçavuş 2010: 63) Havası sert olan ülkelerde yaşayan halk özellikle Trabzon tütününü tercih etmekteydi. Üretilen tütünler daha çok Kafkaslara ihraç edilmekteydi. Trabzon, ülkenin en önemli üretim merkezi olması yanında aynı zamanda ticaret merkeziydi. Öncelikle deniz yoluyla Kafkaslara önemli ölçüde tütün ihracatı gerçekleştirilmekteydi. (Akpınar 1998: 541)

Tütün ekiminin yaygınlık kazanması üzerine ilk olarak dönüm başına bir vergi konulmuş daha sonra da inhisara alınarak 1861 yılında yapılan ticaret anlaşmalarıyla dışarıdan tütün ithali yasaklanmıştır. İnhisarın esaslarını belirleyen 26 Haziran 1862 tarihli nizamnameye göre tütünün kıyyesinden 12 kuruş müruriye vergisi alınmaya başlanmıştır. (Karaca 2007: 58) 10 Mayıs 1862 tarihli bir başka nizamname ile de yabancı ülkelere gelecek hazır sigara, enfiye ve ağız tütününe konulan %75 ithalat vergisi yanında, bunların pazarlanmasında yerli üretimin tabi olduğu bütün vergilere tabi tutulmuştur. 9 Eylül 1873 tarihli

¹ Osmanlı Devleti'nde tütünün ilk görülmeye başlamasından Reji İdaresinin kuruluşuna kadar geçirdiği evreler için bkz. (Yılmaz, 2005)

² Türkiye'de tütün yetiştiriciliğinin tarihsel gelişimi ve coğrafi dağılımı için bkz. (Şahin-Taşlıgil, 2013: 71-101)

kanuna göre ise hükümet tütün tarımını serbest bırakmakla birlikte üretim miktarı, satışı ve işlenmesi bir takım esaslara bağlanmıştır. Bu esaslara göre tütünün satışında her kıyyede üç kuruş müruriye vergisinin konulması ve ruhsat vermek suretiyle fabrikaların kontrol altına alınması söz konusu olmuştur. 1877 yılında ise mevcut kaimenin kaldırılması üzerine tütüne konulmuş olan vergiler artırılmıştır. (Karaca 2007: 60) Daha sonra tütünün öşür geliri hariç olmak üzere yalnız inhisar gelirinin idaresi Galata bankerlerine verilmiştir. Düyun-ı Umumiye idaresinin kurulmasıyla bu yetki idareye devredilmiştir. (Keskinkılıç 2000: 657) Düyun-ı Umumiye idaresine terk edilen tütün tekeli, tütün öşrü ile dışarıya tütün ihracı, yürürlükte olan kanun ve nizamların hükümleri baki kalmak şartıyla 27 Mayıs 1883 tarihli şartname ile Reji Şirketi'ne devredilmiştir. (Karaca 2007: 60)

1. Reji İdaresinin Kurulması

1883 yılında Osmanlı dış borçlarına karşılık olmak üzere, Düyun-ı Umumiye ile yapılan anlaşmalarla tekelleştirilmesi olarak kurulan Reji Şirketi'nin kurulması Osmanlı Devleti'nde tütün tarımının seyri açısından bir dönüm noktası olmuştur. 20 Aralık 1881'de imzalanan Muharrem Kararnâmesi'nin 9. maddesi gereği tütün tekelinin yanında öşrünün tahsili de bu idareye bırakılmaktaydı. Kararnâmenin aynı maddesinde tütün tekelinin, Düyûn-ı Umûmiye İdaresi'nce işletilebileceği gibi idarenin tütün tekeli üçüncü şahsa da ihale etme hakkı vardı. Bu maddeye dayanarak Fransız alacaklılarının girişimi ile tütün tekeli işletmek amacıyla Reji İdaresi kurulmuştur. (Keskinkılıç 2000: 657) "*Müşterekü'l Menfaa İnhisar-ı Duhan-ı Devlet-i Aliye-i Osmaniye*" ya da "*Memalik-i Şahane Duhanları Müşterekü'l Menfaa Reji İdaresi*" isimleriyle de anılan bu şirketin imtiyazı Düyun-ı Umumiye İdaresiyle 1882'de başlayan görüşmeler sonucunda 27 Mayıs 1883 tarihinde yapılan bir anlaşma ile Osmanlı Bankası Müdürü Emil Deveaux'a verilir. Böylece, Viyana'da Anstalt Kredi ve grubu, Berlin'de Banker S. Bleichroeder grubu ile Osmanlı Bankası ve ortaklarının katılımıyla oluşturulan Reji Şirketi 14 Nisan 1884'te faaliyete geçmiştir. (Oktar 2007: 45)

Reji idaresinin uygulamaları, tütün üreticileri, tüketicileri ve devlet yöneticileri ile olan ilişkileri açısından bakıldığında Osmanlı Devleti'nin son dönemine damga vurduğu görülür. İdare, ilk imtiyaz dönemi olan 1883-1913 arasında 30 yıl ve ikinci imtiyaz dönemi olan 1913-1925 yılları arası 12 yıl olmak üzere toplamda 42 yıl Osmanlı Devleti ve ilk yıllarında olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nde tütün işletmecisi olarak faaliyet göstermiştir. (Keskinkılıç 2000: 658) Bu süre içerisinde toplum hafızasında özellikle kaçakçılık faaliyetleri ve kaçakçılıkla mücadele esnasında meydana gelen kayıplar açısından silinmez izler bırakmıştır. Reji Şirketi kurulduktan sonra Osmanlı ekonomisinin çok önemli bir

bölümünü kontrol etmeye başlamıştır. Bu durum birçok problemin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, tütün işletmesini borçlara karşılık vermiş olduğu zaman, amacı devlete gelir kazandırmaktı. Ancak çok kısa bir süre içinde görülecektir ki, Reji Şirketi yöneticileri, uygulamalarıyla sadece kendi çıkarları ve sömürgeci amaçları doğrultusunda şirketi kullanmaya başlamışlardır. Bu durum, üreticinin tepkisini çekerken, hükümeti de hukuken bağladığı için zor durumda bırakacaktır. (Akpınar 1998: 543)

2. Reji İdaresi ile Tütün Üreticileri Arasında Yaşanan Sorunlar

Reji şirketinin faaliyetine başlamasından sonra yapmış olduğu bir takım uygulamalar neticesinde ve kendi ekonomik çıkarını gözetmesiyle tütün üreticileri, tüccarlar ve tüketicileriyle bir takım sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Reji şirketi tarafından uygulamaya konulan ve tütün üreticilerinin tepkisini çeken uygulamaların en başında ruhsat meselesi gelmektedir. Ruhsatname, üreticinin tütün ziraati yapabilmek için Reji'den almak zorunda olduğu izin belgesi idi. Bu belgenin kimlere ve ne şekilde verileceği şartnamede yazılmış olmasına rağmen uygulamada bir takım sorunlar ortaya çıkmaktaydı³. Mesela Reji şirketi herhangi bir bedel almaksızın ruhsat vereceğini belirtmesine rağmen esasında tütün çiftçisi muhtariye, pul parası, arzuhalci parası, vekaletname parası, yol parası ve benzeri giderler nedeniyle bu ruhsat için belli bir masraf yapmak zorundaydı. Üstelik başvuru dilekçelerinin reddi ve benzeri zorluklar ortaya çıkması da sık sık karşılaşılan bir durumdu. (Dığıroğlu 2007: 62) Sadece Bursa vilayetinde bile ruhsat için başvuranların % 10'una olumlu cevap verildiği dönemler olmuştur. (BOA Y. PRK. ML. D.N: 14 G.N: 100) Reji şirketinin ruhsat vermede sorunlar çıkarmasının en önemli sebepleri arasında üretimi kısıtlama veya bir nevi kotalandırma isteği yer almaktadır. Üretimi kısıtlamak istemesinin nedeni ise ortaya çıkacak ürün fazlasının tütünün hem kalitesini hem de fiyatını düşüreceği endişesidir. (Dığıroğlu 2007: 67)

Üretici için sorun teşkil eden bir diğer mesele ise ambar meselesidir.(DH. MKT. D.N: 1391 G.N:71) Reji şirketi tütün üretiminden tüketimine kadar her alanda söz sahibi olduğu gibi ürünün depolanması görevini de üstlenmişti. Trabzon'dan Erzurum yönüne yapılmakta olan tütün kaçakçılığının önlenmesi için asker talep edilmesine karşılık kaçakçılığın bir diğer sebebinin de gerekli yerlerde ambar yapılması sözleşmede yer almasına rağmen ambar yokluğundan üretilen tütünlerin üreticinin elinde kalması olduğu vurgulanmıştır. Bu durumun

³ Yarım dönümden aşağı olan arazilere ruhsat verilmemesi kararı ile ilgili olarak sözleşmede geçen dönüm tabirinin eski dönüm olduğu ve parçalı arazilerin birleştirilerek ruhsat verilmesi gerektiği hususları için bkz. (BOA DH. MKT. D.N: 1418, G. N: 78)

kaçakçılığı artırdığı ifade edilerek bir an önce gerekli ambarların yaptırılması gerektiği ifade edilmiştir. (Karaca 2007: 63- DH. MKT. D.N: 1684 G.N: 34)

Tütün üreticilerinin tepkisini çeken bir başka sorun ise üretilen tütünlerin fiyatlarının belirlenmesi sorunudur. Üretilen tütünlerin fiyatlandırılması esnasında Reji'nin satın aldığı yaprak tütünleri değerinden düşük bedelle fiyatlandırması üreticiyi tatmin etmemekteydi. (Erlar-Edinsel 2011: 240) Üreticinin şikayetlerinde bu husus genellikle eksperlerin düşük fiyat vermesi şeklinde görülmekteydi. Belgelere yansıdığı kadarıyla okkası 100 kuruş eden bir tütüne 10 paradan daha aşağı fiyat verilmesi durumları söz konusu olmaktadır. Bu durum emeğinin karşılığını alamayan üreticinin üretimden vazgeçerek bulunduğu memlekette maişetini temin edemediği için göç etmesini veya kaçakçılığa yönelmesini beraberinde getiriyordu. (Y. PRK. ML. D.N: 14 G.N: 103)

Osmanlı Devleti coğrafyasında üretilen tütünlerin hasat edildikten sonra ambarlara tesliminin farklı bölgelerde farklı tarihlerde gerçekleşmesi bir başka sorun haline gelmişti. Geniş bir yüzölçüme sahip olan Osmanlı Devleti'nde iklim koşullarının farklılığından dolayı tütün fidelerinin farklı tarihlerde dikilmeye başlanması söz konusu idi. Mesela önemli tütün üretim merkezlerinden Karadeniz bölgesinde tütün tohumlarının fideliklere ekimi Mart ayı başında yapılırken, Ege bölgesinde Ocak sonu, Marmara bölgesinde ise Nisan ayı uygun zamandı. Bölgeler arası tütün ekim takviminin başlangıcından kaynaklanan fark, tütünlerin ambara teslim tarihlerinin de değişik olmasını gerektiriyordu. Ancak Reji her bölgede aynı takvime bağlı kalarak işlemlerin yürütülmesini istiyordu. Bu durum Trabzon vilayetinde de bazı sorunların yaşanmasına sebep olmuştu. (Dığıroğlu 2007: 78)

Yukarıda saymış olduğumuz bu meseleler Reji şirketinin kurulması sonrasında üreticiler için zorluklar doğurmuş yine Reji şirketinin uygulamaları tüketici içinde olumsuzlukları beraberinde getirerek tütün kaçakçılığını artırmıştır.

3. Tütün Kaçakçılığı

Reji idaresinin kurulmasından sonra en çok mücadele gösterdiği hususlardan birisi de tütün kaçakçılığı meselesidir. Tütün kaçakçılığı hadisesi Reji şirketinin kurulmasından öncede görülmekle beraber Reji şirketinin getirmiş olduğu katı kurallar yüzünden daha sıklıkla görülür hale gelmiştir. (Quataert 1987: 16) Reji Müfettişi Nuri Bey'in yazmış olduğu bir raporda; kaçak tütün miktarının yaklaşık 12-13 milyon kilogram olduğunu, şartname gereği bütün tütün ürününü satın almaya zorunlu olan Reji'nin buna gücü yetmeyince, tütün ziraatının çıkmaza girmiş olduğu ve fakir düşen üreticilerin ürünlerini daha yüksek fiyata veren

kaçakçılara satmaya başladığı belirtilir. (Oktar 2007: 49)

Reji şirketine göre tütün kaçakçılığına giren durumlar şunlardı: tarlasına izinsiz tütün ekimi yapan çiftçi, dükkanında kaçak tütün bulunduran tütün bayisi, tütününü ruhsatsız nakleden çiftçi, tüccar ya da nakliyecisi, tarlasına izinsiz ektiği tütünü kendisi pazarlayan üretici ve kaçakçılık işini meslek olarak kabul eden gruplardır. (Dıġıroġlu 2007: 103)

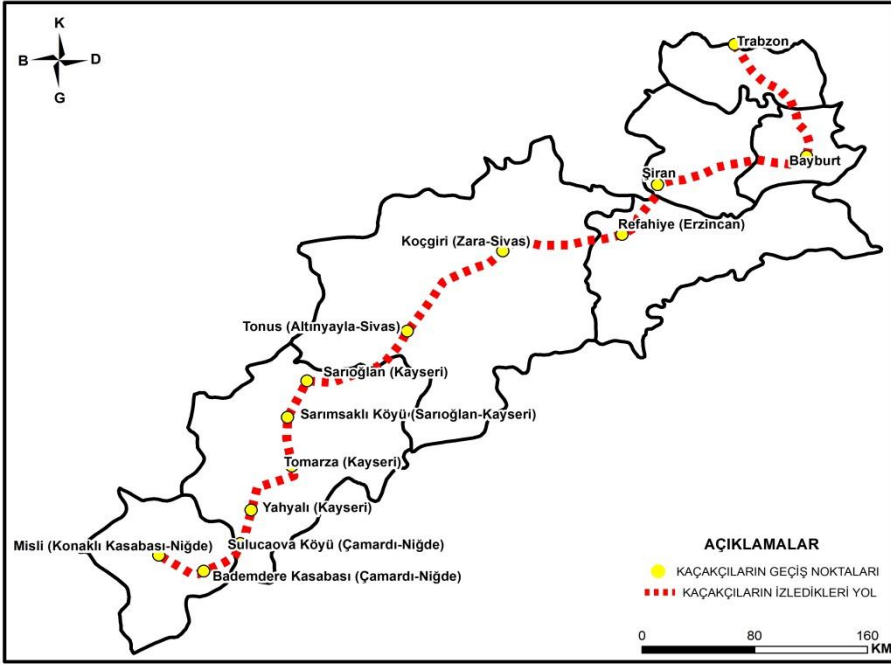
Reji uygulamaları üreticiyi kaçak tütün üretmeye zorladığı gibi tüketiciyi de kaçak tütün tüketimine mecbur bırakmıştı. Tüketicilere göre Reji kalitesiz tütün üretiyor (Hüsnu 1340:104) ve bu tütünü eksik gramajla satıyordu. Bunların yanı sıra şirketin satış ve fiyat politikasını da eleştiren tüketiciler tütün fiyatlarının pahalılığında şikayet ediyordu. Tüketicilerin kaçak tütünü şirketin tütününe göre daha kaliteli, güvenilir ve ucuz bulması sadece Trabzon vilayetiyle sınırlı olmayıp Osmanlı Devleti'nin bütün vilayetlerinde geçerli idi. (Dıġıroġlu 2007: 114) Tüketiciyi kaçak tütüne yönlendiren bir diġer Reji uygulaması ise yarım dönümden küçük topraklarda tütün ekiminin yasaklanmasıydı⁴. Böylece kişisel tüketim veya komşulara satma amacıyla küçük tarlalarda tütün ekiminin önlenmesi amaçlanıyordu. (Dıġıroġlu 2007: 115) Bütün bu ve benzeri sebepler tütün kaçakçılığını cazip hale getiriyordu.

Tütün kaçakçılığı başta Trabzon vilayeti olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde görülmekteydi⁵. Trabzon vilayetinden Sivas, Tokat ve Erzincan gibi yakın bölgelere yapılırken (DH. MKT. D.N: 1397, G.N:40) Niğde ve Adana gibi daha uzak bölgelere de tütün kaçakçılarının uzanması söz konusu olmuştur. Çalışmamızda ele aldığımız kaçakçılık güzergâhı Trabzon vilayetinden Adana vilayetine ulaşan güzergâhtır. Trabzon'dan yola çıkan tütün kaçakçılarının Niğde'ye kadar olan yolculuklarında genellikle daha önceden belirlenmiş bir güzergâh takip ediyorlardı. Kaçakçılar ilk olarak Trabzon'da belli bir mahalde toplanıyorlar ve oradan Bayburt sancağına bağlı Şiran kazasına, oradan da Erzincan sancağının Refahiye kazasının Tekeli nahiyesi köyleri yoluyla, Sivas sancağında bulunan Koçgiri ve Tonus (Altınayla) kazalarını geçerek Aziziye kazasına bağlı Sarıoġlan nahiyesinden Sarmısaklı köyüne geliyorlardı. Sarmısaklı köyünden Kayseri'ye bağlı olan Tomarza ve Everek köyleri yoluyla Niğde'nin Yahyalı nahiyesine vardıldıktan sonra Sulucaova ve Bayemdere (Bademdere) köylerine gelerek Niğde sancak merkezine yaklaşmaktaydılar. (DH. MKT. D.N: 1567 G.N: 78)

⁴ Bu kısıtlamanın uygulanması noktasında Selanik ve Trablusgarb gibi devletin deġişik bölgelerinden şikayetler söz konusu olmuştur. bkz. (DH. MKT. D.N: 1418, G. N: 78, DH. MKT. D.N: 1419, G. N: 41)

⁵ Reji şirketinin kuruluşundan I. Dünya Savaşına kadar Osmanlı Devleti'nde Karadeniz Bölgesinde tütün kaçakçılığı hakkında bkz. Batman (2013)

Harita 1: Trabzonlu tütün kaçakçılarının Trabzon'dan Niğde'ye kadar izlemiş oldukları güzergâh⁶

1 Teşrin-i sani 1303/17 Kasım 1887 tarihinde sadarete gönderilen belgede Niğde civarına gelen yaklaşık 50 nefer kaçakçı ile zaptiyeler arasında çatışma çıktığı ve kaçakçılardan üç tanesinin öldüğü beş tanesinin de yaralandığı diğerlerinin de takip edildiği belirtilmektedir. (DH. MKT. D.N: 1463 G.N:8) Bu şekilde kayıplar verilmesi kaçakçıları caydırmamış ve daha sonra sayıları artarak kaçakçılığa devam etmişlerdir⁷. Yaklaşık bir sene sonra kalabalık bir grup halinde Trabzon taraflarından Niğde'ye ve buradan da Kozan ve Adana taraflarına doğru gitmek isteyen tütün kaçakçılarının mevcudunun yaklaşık yetmiş seksen kişiden oluştuğunu ve martini⁸ tabir edilen tüfeklere sahip olduklarını görüyoruz.

⁶ Haritanın hazırlanması konusunda göstermiş olduğu yardımlarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Osman Çepni'ye teşekkürü bir borç bilirim.

⁷ 1893 yılında Trabzon ve Erzurum civarında sayıları birkaç yüzü bulan kaçakçılar ile ilgili olarak bkz. (Y. A. HUS. D. N: 284 G. N:4, BEO. D. N: 310 G. N: 23200, BEO. D. N: 311 G. N: 23316, BEO. D. No: 315 G. N:23571)

⁸ Martini Henry tüfeklerinin Osmanlı Devleti tarafından kullanılmaya başlanması ve 1872 yılında 200.000 adet Amerika Birleşik Devletleri'nden ihraç edilmesi ile ilgili olarak bkz. İhsan Satış; "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Amerika Silah Ticareti", *History Studies ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı 2011*, s. 295-311.

Kaçakçıların yakalanması için Niğde sancağı, Adana ve Ankara vilayetlerinden yeterli miktarda zaptiye ve süvari tertip edilmiş ise de, belirtildiği gibi silahlı olmalarından dolayı yeterince başarılı olunamamıştır. Kaçakçılar tütünlerinin bir kısmını sattıktan sonra Kozan tarafına kaçmışlardı. Kozan'da da Adana vilayetince sıkıştırılmaları sonucu geri dönme ihtimalleri olduğu için bunların daima takip edilmesi gerektiği mutasarrıflığa yazılmışsa da, zaptiye kuvvetinin yetersizliğinden dolayı başarılı olunamamıştır. Bu durum üzerine bunların yakalanması için Konya ve Sivas'ta bulunan dört- beş yüz kadar nizamiye süvarisinden yüz kadarının Kayseri, Niğde ve Yozgat taraflarında seyyar bulundurulması gerektiği Ankara vilayetinden bildirilmiştir. Yine Ankara vilayetinden gönderilen telgrafta gerekli kuvvetin oluşturulup sevk edilmesi ve tütün kaçakçılarının yakalanmasının gerektiği Adana vilayetine de bildirilmiştir. (DH. MKT. D.N: 1560 G.N: 99) Niğde Sancağı hudutlarında görülen bu tütün kaçakçılarının yakalanması için gayret gösterilmişse de sancak merkezinin imkanları ile yakalamak mümkün olamamış ve bunun üzerine 25 Ekim 1888 tarihinde Konya valiliğine bir tezkire yazılmış ve en yakın askeri mevki kumandanlığından yardım gönderilmesi istenmiştir. (DH. MKT. D.N: 1559 G.N:50)

3 Kasım 1888 tarihinde dönemin Adana Valisi Hasan Bey tarafından Dahiliye Nezaretine yazılan bir telgrafta ise Konya vilayetinden gelen istek üzerine Adana'dan da zaptiye kuvveti sevk olunduğu belirtilmiştir. (DH. MKT. D.N: 1560 G.N: 81) Bu esnada Niğde'de bir mutasarrıf değişikliği de söz konusudur. Niğde mutasarrıfı Enis Bey Niğde'nin ikliminin kendisine iyi gelmediği gerekçesiyle başka bir yere tayinini istemiştir. Bunun üzerine Enis Bey ile 2 Ekim 1888 tarihinde becayiş gerçekleştiren (DH. MKT. D.N: 1546, G.N: 115, İ.DH. D.N: 1100 G.N: 86213, DH. MKT. D.N: 1551, G.N: 63) Ziya Bey kaçakçılarla mücadeleye devam etmiştir. Ziya Bey, Niğde'ye gelişinden on iki gün evvel 78 kadar Trabzonlu tütün kaçakçılarının silahlı olarak Bereketli Madeni⁹ civarlarına geldiklerini belirtmektedir. Kaçakçıların yakalanması için Adana, Kayseri, Konya ve Niğde taraflarından yüz kadar zaptiye ve reji kolcuları toplanarak buldukları dağa gitmişler ise de üzerlerine varamayıp güya kaçakçılar Kozan dağına firar etmiş denilerek bir sonuç alamadan her biri yerlerine dönmüşlerdir. Ancak daha sonra bu kaçakçıların Niğde'nin 27 km. kuzey-doğusunda bulunan Misli¹⁰ ismindeki 400 haneye sahip bir Rum köyüne sığındıkları bilgisine ulaşılmıştır.

⁹ Günümüzde Niğde'nin Çamardı ilçesi

¹⁰ Niğde'nin 27 km. kuzey-doğusunda, bugünkü adı Konaklı kasabasıdır. Antik dönemde Misti, Misthi veya Musthilia olarak da adlandırıldığı ileri sürülen Misli köyü için bir mağara yerleşim

Kaçakçılığın zamanla bir geçim kaynağı olarak yerleşmeye başlamasıyla aynı güzergâhı defalarca kullanmak zorunda kalan kaçakçılar engebeli arazileri tercih ederek yollarına devam ederken, yol güzergâhları üzerinde konaklama yerinde kendilerine yardım edecek olanları önceden tespit ederlerdi. (Akpınar 1998: 549) Bahsi geçen Niğde'ye bağlı Misli köyü de kaçakçıların önceden anlaştığı köylerden birisi idi. Ayrıca kaçakçıların arasında Rumlarda yer almakta olduğundan güzergâh üzerinde yer alan Rum köylerine sığınmaları kolay olmuştur. Köyün evlerinin bulunduğu yerin ve civarının altlarında bulunan mağaraların doğal bir korunak imkanı sağlaması köy ahalisinin merkezi otoriteye itaat etmemesini beraberinde getirmişti. Misli köyü ahalisinin Konya'da 1290 kıtlığı¹¹ olarak da bilinen 1873 yıllarında Konya Valisi olan ve Konya'da önemli çalışmalarda bulunan Sakızlı Esat Paşa'ya karşı geldiği bilinmektedir. Hatta Misli köyünün Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı esnasında Anadolu'ya gönderdiği oğlu İbrahim Paşa komutasındaki orduya dahi karşı gelmiş¹² edepsiz ve asi bir köy olduğu da vurgulanmıştır. Köy ahalisi kaçakçılarla işbirliği yapmış olmalarından dolayı önceki yıllarda da yine bu kaçakçılardan bir kısmının bu köye geldiği ve Niğde zaptiyeleriyle çatışarak dört beş kişinin öldüğü belirtilmiştir.

Kozan'a gitmiş denilen kaçakçıların Misli köyüne sığındıklarını oradan da Niğde'ye geleceklerini Niğde'ye gelişinin dördüncü günü haber alan Ziya Bey, niyetinin ortaya çıkmamasına dikkat ederek, acil olarak Niğde'de mevcut bulunan zaptiye ve reji kolcularından 39 kadar süvari alıp belirtilen köye gitmiştir. Köy halkından bazılarının evlerinin altındaki mağaraları arandığı sırada iki hanenin mağaralarında 53 denk tütün ve silahlı 10 adet kaçakçı bulunmuş ve hepsi tutuklanmıştır. Tutuklanan kaçakçıların sorguları neticesinde, diğer kaçakçıların da köyden yarım saatlik mesafede bulunan büyük mağaralarda oldukları anlaşılmıştır. Bu durum üzerine tutuklanan kaçakçılarla, tütünleri sağlam bir kiliseye¹³ konulup muhafazaları için 10 adet süvari bırakılmış ve 30 süvari ile akşama doğru kaçakçıların olduğu mağaralara gidilmiştir. Mutasarrıf Ziya Bey ve yanındakilerin mağaraların önüne vardıklarında mağara kapıları yeteri kadar görünmediği halde kaçakçılar tarafından ansızın üzerlerine bir yaylım ateş açılmıştır. Kaçmaya çalışan kaçakçıların önü süvariler tarafından

bölgesi olduğu yer altı kiliseleri ve şapellerinin bulunduğu bilgisi verilmektedir. Bkz. (Parman, 1988: 123-148)

¹¹ Niğde ve bölgesindeki kıtlık olayları için bkz. (Şaşmaz, 2005: 181-210)

¹² Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın komutasındaki ordunun Niğde yöresindeki tesirleri için bkz. (Uzun, 2012: 149-166)

¹³ Muhtemelen Aziz Vlasios adına 14 Ağustos 1844 tarihinde inşa edilen kilise hakkında bilgi için bkz. (Parman, 1988: 128-132- <http://blog.milliyet.com.tr/misti-de-tarihi-arayis---/Blog/?BlogNo=64713> 07.07.2014)

kesilince tekrar mağaraya girmek zorunda kalmışlar ve oradan eskisi gibi ateş etmeye devam etmişlerdir. Bu durum üzerine Niğde mutasarrıfı Ziya Bey ve yanındaki süvari zaptiyeler atlarından inip mağaraların kapılarına 20-30 adım yaklaşmışlar ve kendilerine siperler bularak akşam saat on bir buçuktan gece saat dört buçuğa kadar beş saat her iki tarafta mücadeleye devam etmiştir. Ancak Ziya Bey ve adamlarının cephanelerinin az olmasından dolayı tütün kaçakçılarını gerektiği kadar karşılık verilememiştir. Bu sırada kaçakçıların da ateşi kesmeleri üzerine kaçakçılara, mutasarrıfın da burada olduğu ve gerisinden birçok süvari gelmekte olduğundan dolayı teslim olmaları söylenmişse de karşılık olarak "*Mutasarrıfın da sizin de...*" diyerek ana avrat küfür etmişler ve tekrar bir ateş daha edip yine ateşi kesmişlerdir. (DH. MKT. D.N: 1567 G.N: 78) Bu durum üzerine nasihat etmek üzere Yüzbaşı Şakir Ağa'nın veya bizzat Niğde Sancağı mutasarrıfı Ziya Beyin yanlarına varacağını ve buna da razı olmazlar ise kendilerinden iki kişiyi mutasarrıf beyin yanına göndermeleri teklif edilmiştir. Bu teklif üzerine kaçakçılar yanlarına kimseyi kabul etmeyeceklerini, ancak yine iade edileceği teminatı verilirse iki adam göndereceklerini bildirmişlerdir. Ziya Bey'in bu hususta teminat vermesi üzerine iki kaçakçı Ziya Beyin yanına gelmiştir. Ziya Bey gelen kaçakçılara uzun süre nasihat edip, teslim olurlarsa silahlarıyla tütünlerinin alınıp kendilerine ceza verilmeyerek salıverileceklerini taahhüt etmiş ise de kaçakçılar bu teklifi kabul etmeyip kendi aralarında görüşeceklerini ifade ederek geri dönmüşlerdir. Ziya Bey'in kaçakçılarla pazarlık yaparak onların serbest bırakılacaklarını söylemesinin sebepleri arasında devlet görevlileri ve halkın Reji İdaresine kesinlikle olumsuz duygular beslemesinin etkili olduğunu düşünülebilir¹⁴. Bir süre sonra bu iki kişi yine gelip bütün tütünleri bırakacaklarını söyleyerek kendilerinin serbest bırakılmalarını rica etmişlerdir. Ziya Bey'de onlara, silahlarını, tütünlerini ve hayvanlarını terk ederler ise kendilerinin serbest bırakılacağını ve başka türlüüne izin vermeyeceğini söyleyerek geri göndermiştir. Kaçakçılar üçüncü gelişlerinde ise gece teslim olmayıp sabah teslim olacaklarına dair söz vererek geri dönmüşlerdir. Bir müddet sonra mağaraların ağzına yaklaşıp çağrıldığında ses gelmemesinden dolayı kaçtıkları düşünülüp mağaralara girilmiştir. Mum, fener ve benzeri bir alet olmadığı için zifiri karanlık olan mağaraların içi el yordamıyla arandıktan sonra mağaraların kapıları önünde dört beygir, üç merkep, 14 denk tütün, bir martini tüfek ve bir bıçak bırakıp mağaraların diğer bilinmeyen kapılarından firar ettikleri anlaşılmıştır. Fakat ne yöne gittikleri bilinemediğinden ve cephaneleri

¹⁴ Tütün kaçakçılarına göz yuman veya müsamahakâr davranan devlet görevlilerinin uyarılması ve haklarında soruşturma açılması hususunda bkz. (DH. MKT. D. N: 1395, G. N:78- ŞD. D. N:1338, G. N:43- ŞD. D. N: 1339, G. N: 8-DH. MKT. D.N: 1366, G. N: 88- DH. MKT. D. N: 1380, G.N: 15)

kalmadığından dolayı takip etmek mümkün olmamıştır. Kaçakların takip edilmemesinin bir diğer sebebi de kaçakçılarını, Ziya Bey ve adamları tarafından tutuklanarak bir kiliseye kapatılmış olan arkadaşlarını kurtarmak üzere köye doğru gitmeleri ihtimalidir. Bu sebeple Ziya Bey ve adamları bırakılan tütünlerle, hayvanları ve silahları alıp sabaha karşı köye geri dönmüşlerdir. Sabah etraf aranmış ise de Kayseri sancağına doğru firar ettikleri ve dört beş kadar yaralıyla geçtikleri bazı deveçiler tarafından ifade edilmiştir. Ancak cephaneleri olmadığından takiplerine gidilememiştir.

Yaşanan bu çatışmadan sonra Niğde Mutasarrıfı Ziya Bey ve adamları yakalanan 10 kaçakçı, ele geçirilen 67 denk tütün, 8 hayvan, 14 tüfek, 10 kama, 6 tabanca ve 4 kılıç ile Niğde'ye dönmüşlerdir. Daha sonra köydeki evlerin altındaki mağaralara saklanırken ele geçirilen on adet tütün kaçakçısının ayrıntılı sorgulamaları yapılmıştır. Yapılan bu sorgulama sonucu çatışma sonrasında kaçanların kimler oldukları, hangi güzergâhları kullandıkları konusunda oldukça detaylı bilgiler alınmıştır. Yakalanan kaçakçıların sorgulanması sonucunda 55 kişinin ikamet ettikleri köyleri ve isimleri öğrenilmiştir. (DH. MKT. D.N:1567 G.N:78)¹⁵ Alınan bu bilgilerden silahlı tütün kaçakçılarının çoğunluğunun Trabzonlu oldukları ve girdikleri bu çatışmalardan sonra doğrudan memleketlerine gidecekleri aşikar olduğundan, öncelikle bu kaçakçıların şu anda köylerinde olup olmadıklarının araştırılmasıyla köylerine vardıkları anda dahi tutuklanmaları 29 Teşrin-i evvel 1304/10 Kasım 1888 tarihinde Trabzon vilayetine yazılan bir telgrafla Niğde Mutasarrıflığı tarafından istenmiştir. (DH. MKT. D.N:1567 G.N:78) Aynı zamanda Mutasarrıf Ziya Bey firar eden kaçakçıların Kayseri'de yakalanmaları için 23 Teşrin-i evvel 1304/4 Kasım 1888 tarihinde durumu bir telgrafla Kayseri mutasarrıflığına bildirmiştir. (DH. MKT. D.N:1567 G.N:78) Bu telgraf sonrasında kafilede yer alan kaçakçıların zabtiye yüzbaşısı Seyfullah Efendi müfrezesi ile Aziziye kasabası civarında çatışmaya girdikleri ve kaçakçılardan altısının canlı, dördünün yaralı ve üçünün de ölü olarak ele geçirildiği ifade edilmiştir. Çıkan çatışmada zaptiyelerin yanında yer alan iki kolcu da ölmüştür. Çatışma sonrasında otuz beygir ve merkeb, otuz altı denk tütün, üç martini ve üç kapaklı tüfek ele geçirilmiştir. (DH. MKT. D.N:1564 G.N:112) Kaçakçıların geri kalanı ise firar etmiştir. Bu durum üzerine Konya Valiliği tarafından 1 Teşrin-i sani 1304/ 13 Kasım 1888 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda yukarıda verilen bilgiler özetlenmiş ve Niğde mutasarrıfı Ziya Bey tarafından sorgulanarak isim listesi çıkarılmış olan kaçakçıların yine geldikleri güzergâhı kullanarak memleketlerine dönmeleri söz

¹⁵ Kaçakçıların sorgulamaları neticesinde elde edilen isim listesi için bkz. Ek 1.

konusu olduğundan gereğinin yapılması hususunun Trabzon vilayetine bildirilmesi istenmiştir.(DH. MKT. D.N:1567 G.N:78)

Görüldüğü gibi tütün kaçakçılarıyla mücadele bu şekilde oldukça tehlikeli bir biçimde seyretmekteydi. Esasında Reji şartnamesinin 3. maddesine göre, kaçakçılığı önleyebilmek için görevli memurları Reji atayacak, memurların kıyafetleri ise yine o sınıfta bulunan devlet memurlarının kıyafetlerine uymak üzere maliye nezaretince saptanacaktı. (Karaca 2007: 61-62) Reji kolcularına kaçakçılığı önleme faaliyetlerinde jandarma kuvvetleri de refakat edecekti. (DH. MKT. D.N: 1389 G.N: 58) Bunların yanı sıra kaçakçılığı önlemek için maaşları Reji idaresinden ödenmek üzere İstanbul, Aydın, Bursa ve Selanik vilayetlerinde Kordon Bölükleri kurulması söz konusu olmuştur¹⁶.(Y. A. RES. D.N:35 G.N:36) Uzun yıllar çalışmalarına rağmen emeklilik hakkı bile olmayan (Yüksel, 2012: 196) Reji kolcularının Reji şirketine oldukça büyük miktarlarda maliyeti olduğu görülmektedir. Bazı kaynaklara göre 1901 yılında, 229.916 Osmanlı lirası kolcu masrafı olarak harcanmıştır. (Oktar 2007: 51) Ancak yukarıdaki anlatılanlardan da anlaşıldığı üzere Reji kolcularının 70-80 kişilik kaçakçılarla mücadelede yetersiz kaldığı için ki bu sayı bazen daha fazla olabiliyordu. (BEO. D. N: 301 G. N: 22563 - DH. MKT. D. N: 2064 G. N: 30, BEO. D. N: 310, G.N: 23201) Zaptiye ve jandarma kuvvetlerinin de mücadeleye dahil oldukları görülmektedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde tütün kaçakçılığı meselesi özellikle Reji Şirketi'nin kurulmasından sonra Anadolu halkını derinden etkileyen bir gerçek olmuştur. Reji İdaresi'nin yaptırımları sadece üreticiyi etkilememiştir. Tütün tüccarları da bu uygulamalardan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Tüccarlar artık istedikleri gibi tütün alım, satım ve depolama işlemlerini yapamamaya başlamışlardır. Tütün kullanıcıları ise kendi ihtiyaçları kadar tütünü serbestçe üretmedikleri gibi, istedikleri üreticiden de tütün satın alamamaya başlamışlardır. Reji İdaresi kaliteli tütünü iç piyasaya sürmediğinden dolayı, tütün kullanıcıları, ülkelerinde en kaliteli tütünün yetiştirilmekte olmasına rağmen hem kötü tütün içmek zorunda kalmış, hem de Reji'nin belirlemiş olduğu yüksek fiyattan tütünü almak zorunda bırakılmıştır. Bu durum kaçakçılığın artmasına neden olmuş ve ürettiği tütünü Reji Şirketi'ne satmak istemeyen köylü kadar, kaliteli tütün içmek isteyen Anadolu halkı da kaçakçılığı tek çare olarak görmüştür. Tütün kaçakçılığının önlenememesinin altındaki sebeplerden birisi de hem tütün üreticileri ile tüketicilerinin hem de tütün tüccarlarının Reji

¹⁶ Kordon bölüklerinin nizamnamesi için bkz. (*Düstur*, 1. Tertip, c. 5 s. 733 - İ. MMS D.N: 87 G. N: 3753)

Şirketi'nden hoşnut olmamasıdır. İfade etmiş olduğumuz bu nedenlerle kaçakçılar Trabzon'dan Adana'ya kadar oldukça uzun sayılabilecek bir mesafeye kaçak tütün satmak için yola çıkmışlardır. Çıkmış oldukları bu yolculukta her ne kadar yerleşim yerlerinin uzağından geçmiş olsalar da Reji kolcuları ve mahalli güvenlik görevlilerinin takibatına uğramışlardır. Bu güzergahda Niğde'nin de yer alması hem Adana'ya ulaşma noktasında coğrafi konumu hem de demografik durumu ile ilgilidir. Yukarıda kaçakçıların sığındığını ifade ettiğimiz Misli köyünün büyük bir Rum köyü olmakla birlikte Kapadokya yöresine özgü yer altı mağaralarına sahip olması kaçakçılar için doğal bir barınma ve gizlenme imkanı vermekteydi. Kaçakçılar içerisinde Rumlarında yer alması ve Niğde'de Misli gibi Rum köylerinin varlığı bu kaçakçı kabilelerin yolculuk esnasında iaşelerinin temini ve konaklama imkanlarının kolaylaşması açısından önemli bir husustur. Çünkü kaçakçıların tütünlerini satıp kolculara yakalanmadan sağ salim memleketlerine dönmeleri için güzergahda bulunan köylerde müşterileri ve kendileri ile işbirliği içerisinde olan yardımcıların olması gereklidir. Misli köyü ahalisinin birazda arazinin coğrafi yapısının da izin vermesiyle eskiden beridir asi bir yapıya sahip olması bahsetmiş olduğumuz bu işbirliğini kolaylaştıran unsurlardır. Bütün bu şartlara rağmen Niğde mutasarrıflığı tarafından tütün kaçakçılarının yakalanması hususunda etkin bir mücadele sergilenmiş ve kaçakçılık faaliyetlerinin mümkün olduğu kadar engellenmesi sağlanmıştır.

Niğde mutasarrıflığı tarafından yapılan müdahale neticesinde çıkan çatışma ve sonrasında yaşanan can kayıpları tütün kaçakçıları ile mücadelede küçük bir kesittir. Dönemin Dahiliye müsteşarının Reji şirketi ile ilgili şikayetleri havi hazırlamış olduğu raporda yer alan sadece Bursa vilayetinde senelik 700-800 kişinin bu kaçakçılık faaliyetleri esnasında telef olduğuna dair ifadesi durumun vehametini ortaya koyan en bariz örneklerdendir. (Y. PRK. ML. D.N: 14, G.N: 100) Reji dönemi IV. Murad'ın tütün kullananlara karşı uyguladığı katı uygulamalardan sonra toplum hafızasına tütünle alakalı olarak kazanmış ikinci bir kanlı dönemdir. Nitekim Salih Zeki, Reji şirketinin Meşrutiyetin ilanına kadar süren idaresinde tütün kaçakçılarıyla kolcu ve jandarmaların çatışmaları sonucunda çoğunluğu kaçakçılardan olmak üzere 50-60 bin Türk çocuğunun sakatlanmış ya da öldürülmüş olduğunun gerek basın, gerekse vekiller tarafından ısrarla ifade edildiğini belirtmektedir. (1928: 17) Halk arasında tütün kaçakçılığı esnasında Reji kolcuları tarafından vurularak öldürülen yiğitlerle alakalı oldukça fazla türkü bulunması da kaçakçılığın toplum hafızasındaki izlerini ve etkilerini göstermesi açısından önemlidir. Aşağıdaki türkü de bu örneklerden sadece birisidir:

Deveci Dağı'na bastığım oldu

Tütünün dengi de yastığım oldu
Bizim arkadaşların kaçtığı oldu
Sebebim tütünü basın yarama
Hacılar Köyünü duman bürüdü
Altmış sekiz kolcu birden yürüdü
Kara Mahmut da şu yerlerde bir idi
Aman dostlar bakın benim halime
Sebebim tütünü basın yarama (Altun, 2007: 412)

KAYNAKÇA**A. Arşiv Belgeleri****Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA) Dahiliye Mektubi Kalemi Belgeleri (DH. MKT)**

BOA DH. MKT. Dosya No: 1418, Gömlek No: 78
BOA DH. MKT. Dosya No: 1391 Gömlek No:71
BOA DH. MKT. Dosya No: 1684, Gömlek No: 34
BOA DH. MKT. Dosya No: 1419, Gömlek No: 41
BOA DH. MKT. Dosya No: 1397, Gömlek No: 40
BOA DH. MKT. Dosya No:1567, Gömlek No: 78
BOA DH. MKT. Dosya No: 1463 Gömlek No: 8
BOA DH. MKT. Dosya No: 1560, Gömlek No: 99
BOA, DH. MKT. Dosya No: 1559, Gömlek No: 50
BOA DH. MKT. Dosya No: 1560, Gömlek No: 81
BOA DH. MKT. Dosya No: 1546, Gömlek No: 115,
BOA DH. MKT. Dosya No: 1551, Gömlek No: 63
BOA DH. MKT. Dosya No: 1395, Gömlek No:78,
BOA DH. MKT. Dosya No: 1366, Gömlek No: 88,
BOA DH. MKT. Dosya No: 1380, G.N: 15.
BOA DH. MKT. Dosya No: 1564, Gömlek No: 112
BOA DH. MKT. Dosya No: 1389, Gömlek No: 58
BOA DH. MKT. Dosya No: 2064 Gömlek No: 30,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Bab-ı Ali Evrak Odası kalemi belgeleri (BEO)

BOA BEO. Dosya No: 301 Gömlek No: 22563,
BOA BEO. Dosya No: 310, Gömlek No: 23201
BOA BEO. Dosya No: 310 Gömlek No: 23200,
BOA BEO. Dosya No: 311 Gömlek No: 23316,
BOA BEO. Dosya No: 315 Gömlek No:23571.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Şura-yı Devlet Belgeleri (ŞD)

BOA ŞD. Dosya No:1338, Gömlek No:43,
BOA ŞD. Dosya No: 1339, Gömlek No: 8,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Maliye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.ML)

BOA Y. PRK. ML. Dosya No:14 Gömlek No: 100
BOA Y. PRK. ML. Dosya No: 14, Gömlek No: 103.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A. RES)

BOA Y. A. RES. Dosya No: 35 Gömlek No: 36.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı

(Y.A.HUS)

BOA Y. A. HUS. Dosya No: 284 Gömlek No:4,
BOA İ.DH. Dosya No: 1100 Gömlek No: 86213,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS)

BOA İ. MMS Dosya No: 87 Gömlek No: 3753

B. Telif Eserler

- DIĞIROĞLU, Filiz (2007), *Memalik-i Osmaniye Duhanları Müsterekü'l-Menfaa Reji Şirketi Trabzon Reji İdaresi 1883-1914*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Düstur*, 1. Tertip, c. 5 (1937) Ankara: Başvekalet Matbaası
- HÜSEYİN, Hüsnü (1340), *Tütün Meselemiz-İnhisarcuların İddialarına Cevab*, İstanbul: Amedi Matbaası.
- QUATAERT, Donald (1987), *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş*, Ankara: Yurt Yayınları.
- SALİH Zeki (1928), *Türkiye'de Tütün, Ziraat Zanaat ve Ticareti*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1. Basım.

C. Makaleler

- AKPINAR, Mehmet (1998), "Reji Uygulamasına Trabzon Örneği", *Trabzon Tarihi Sempozyumu, Bildiriler*, 6-8 Kasım 1998.
- ALTUN, Işıl (2007), "Türkülerde Tütün", *Tütün Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi Yayınları: 409-418.
- ERLER, Mehmet Yavuz- Edinsel, Kerim; (2011). "Samsun'da Tütün Üretimi (1788-1919)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 4, S. 18: 231-247.
- KARACA, Ali; (2007), "Osmanlı İmparatorluğunda Reji ve Tütün Kaçakçılığında Trabzon Örneği: Bir Yabancı Sermaye Serüveni" , *Tütün Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 56-85.
- KARAÇAVUŞ, Ahmet (2010), "XIX. Yüzyıl Sonu ve XX. Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Tarım", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Trabzon: Serander Yayınları: 47-70.
- KESKİNKILIÇ, Erdoğan (2000), "Reji İdaresi ve Kuruluşu", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2000- S 4-5: 657-677.
- OKTAR, Tiğince (2007), "Osmanlı Devleti'nde Reji Şirketi"nin Kurulmasından Sonraki Gelişmeler", *Tütün Kitabı*. Editör. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi Yayınları: 45-55.
- PARMAN, Ebru (1988), "Niğde Çevresi Araştırmaları" *Hacette Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C 5, S 2: 123-148.
- SATIŞ, İhsan (2011), "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Amerika Silah Ticareti", *History Studies ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*: 295-311.
- ŞAHİN, Güven; - Taşlıgil, Nuran (2013). "Türkiye'de Tütün (Nicotiana Tabacum L.) Yetiştiriciliğinin Tarihsel Gelişimi ve Coğrafi Dağılımı" , *Eastern Geographical*

- Review. Jul 2013, Vol. 18, Issue 30: 71-101.
- ŞAŞMAZ, Musa (2005), "Niğde ve Çevresinde Kıtık (1887-1892), *Niğde Tarihi Üzerine*, Ed. Musa Şaşmaz: 181-210.
- UZUN, Efan (2012), "Mehmed Ali Paşa'nın Anadolu'ya Saldırısının Niğde ve Nevşehir Yöresindeki Tesirleri" *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, Vol 4, No 2: 149-166.
- ÜNAL, Metin (2007), "Tütünün Dört Yüz Yılı" *Tütün Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi Yayınları: 17-33.
- YILMAZ, Fehmi (2007), "Tütün Üzerine Düşünceler: Batıda ve Bizde" *Tütün Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi Yayınları: 3-16.
- YÜKSEL, Ahmet (2012), "Türkiye'de Tütüncülerin Kaçakçılığa Sürecinde Kolculuğun Baskısını İki Kolcunun Tercüme-i Halinden Anlama Denemesi" Ankara: *Kebikeç*, S 34: 185-199.

D. Tezler

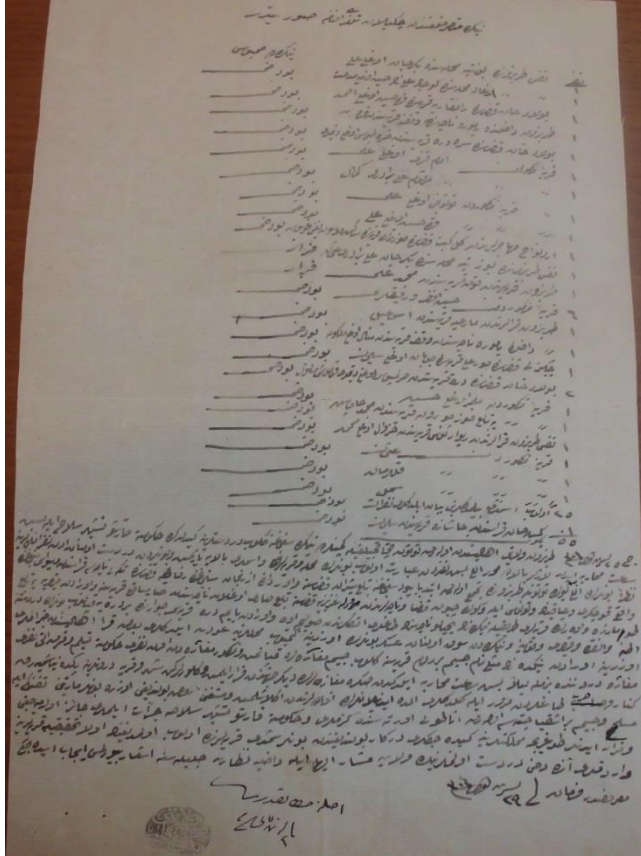
- BATMAN, Mustafa (2013), *Tobacco Smuggling in the Black-Sea Region of the Ottoman Empire 1883-1914*, İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- YILMAZ, Fehmi (2005), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Tütün: Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Tahlil (1600-1883)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

E. İnternet

<http://blog.milliyet.com.tr/misti-de-tarihi-arayis---/Blog/?BlogNo=64713> 07.07.2014.

EKLER

Ek 1: Sorgulama neticesinde elde edilen isim listesi (BOA DH. MKT 1567/78)

Niğde mutasarrıflığından çekilen telgrafnamenin suretidir.

Nefer

1 nefsi-i Trabzonda Boztepe mahallesinde Bekircan oğlu Ali	Niğde'de mahbus
1 " " Argala? mahallesinde Küçük Ali'nin Hüseyin oğlu Mithat	bu dahi
1 Polathan kazasında Rankarye karyesinde Hüseyin oğlu Ahmet	bu dahi
1 Trabzon dahilinde Yamure nahiyesinin Vakıf karyesinden Karabet	bu dahi
1 Polathan kazasında Sıradere karyesinden Haralampos oğlu Dimitri	bu dahi
1 Karye-i mezkureden İmamkızı oğlu Ali	bu dahi
1 " " İmam merkum Ali biraderi Kemal	bu dahi
1 " " " Tütüncü oğlu Ali	bu dahi
1 " " " Kara Hasan oğlu Ali	bu dahi
1 Ardnevah? muhacirlerinden Kelkit kazasında Huzterik? karyesinde sakin	

Dosun yani Tosun	bu dahi
1 Nefs-i Trabzonda Boztepe mahallesinde Bekircan oğlu Ali biraderi Osman	fırar
1 Trabzon karyelerinden Kavak karyesinden Mehmet Ali	fırar
6 Karye-i mezkurdan Hüseyin Efendi ve refikleri	bu dahi
1 Trabzon kuralarından Mar'ıye karyesinden İsmail	bu dahi
1 Trabzon dahilinde Yamure? nahiyesinden Vakıf karyesinden Minal oğlu Melkon	bu dahi
1 Çiğizli? kazasında Horali karyesinde Çobanoğlu Süleyman	bu dahi
2 Polathan kazasında Dere karyesinden Haralampos oğlu Dimitri	komşusu
Manol	bu dahi
1 Karye-i mezkurdan Malber oğlu Hüseyin	bu dahi
1 Karye-i mezkureye tabi Hozçoron? karyesinden Mehmet Çavuş	bu dahi
1 Nefs-i Trabzon kurrallarından Divarnos karyesinden Hazvaloğlu Mehmet	bu dahi
1 karye-i mezkurdan Osman	bu dahi
1 Karye-i mezkurdan Kallerman	bu dahi
1 Karye-i mezkurdan Semel?	bu dahi
25 Karye-i mezkurdan olub isimleri bilmediklerini beyan ettikleri neferat	bu dahi
<u>01 Gümüşhane</u> kurrasından Haşaze karyesinden Süleyman	bu dahi
55 Yekun	